

Tenala socken.

Grävningar på Lunkankulla vid Grind
och på Västergård i Fostarby i juni 1928.

A. Hackman.

7 kartor, 9 fotografier

Tenala socken.

I

Grävningar på Lunhankullen på Grind
hemmans mark i Bonäs by
i juni 1928.

I juli 1923 sändes till Nationalmuseet och in-
löstes till samlingarna två spjutspetsar och en
kniv från folkuandringstiden, vilka hade hittats
vid grävning på Lunhankullen benämnd kulle
på Grind hemmans ägor ungefär 200 m NO om själ-
va gården (H. M. 8209: 1-3). Stället besöktes kort
efter det fyndet gjorts av dr C. A. Nordman, som
inlämnade en beskrivning om fyndplatsens topo-
grafiska förhållanden och en redogörelse för sina
övriga iakttagelser. Ehemu hemmansägaren Richard
Nyström då hade lovat att låta taga grus endast
från kullens nedre del och förhindra andra att grä-
va på kullen, hände det två år senare - i juli
1925 - att en slaktare Lindholm tog grus invid
det gamla fyndstället och därvid grävde ~~de~~ sig
in ca 2 m mot O ända till ett ställe, där Nord-
man år 1923 hade iakttagit en stenrättning.
Härvid hade stenarna rasat ner och, då den nord-
ligaste fallit, hade åter några föremål - en
sköldbuckla, några sköldbeslag, en spjutspets,
två knivar och fyra bitar av lerbrissor kommit
i dagen. (Jfr. Nordmans berättelse från år 1925).
Föremålen inlöstes av museet och äro katalogise-
rade under nr 8586: 1-6.

I anledning av denna överskan förbjöds all
grävning på Lunhankullen. Fyll På grund av

andra brädsbande arbeten kunde en undersökning av fyndstället icke företagas förrän i juni 1928, då det föll på min lott att utföra den, med biträde av studerandena E. Drake och A. Lindroos.

Angående Lunhankullas läge hänvisar jag till dr Nordmans berättelse från år 1923, och mina fotografier nr 6884-6888 samt ^{värd} kartskisser.

Vid vår ankomst till stället kunde vi strax konstatera att efter dr Nordmans besök ytterligare delar av kullens rund rasat ner i sandgropen. I själva verket kunde man icke beträda den på en längre sträcka överhängande randen utan att ästadkomma ett mindre ras. I sandgropen ^{nedanom} ~~invid~~ bäckens rand liggande större och mindre stenar samt stycken av svart kulturljord visade att flere förhistoriska graver eller hävdplatser förstörts genom ras. Vid sällning av dessa jordrester hittades en mängd (ca 240) lerhålsbitar från folkvandringstiden, en handfull icke rotiga brända ben samt bröttstycken av några järnföremål från sen tid, vilka ristnämnda måste hava legat på ytan av de nedrasade jordstyckena. Fyndplatserna för de ovan nämnda vapnen utpekades för oss av hemmansägaren R. Nyström, som till ledning för sitt minne kunde hålla sig till några större stenar, vilka enligt hans uppgift lågo kvar på de ställen, dit de vid nämnda tillfällen hade fallit. Ungefär vid punkt a på vår karta hade det första fyndet gjorts (St. M. 8209:1-3). De då hittade två spjutspetsarna hade enligt herr Nyström legat i kors och över dem, kniven och brandflaket hade en större sandstenshäll legat. Brända ben hittades i så

stor mängd, att herr Nyström fick använda skyffeln för att föra bort dem. Slaktaren Lindholms fynd (H. M. 8586: 1-6) gjordes ungefär vid punkt b på kartan. Även här hittades stora mängder brända ben. Grus och ben fyllde enligt herr Nyström ett halft lass.

Punkterna a och b lägs vid vår ankomst, den förra 3,60 m, den senare 3 m från kullens brant mot sandgruppen; så stora delar av kullen hade således på de tre senaste åren hunnit rasa ned, ett bevis på att sandsläpningen icke hade avstannat sedan 1925.

I kullens skärning mot sandgruppen syns längs sträckor av sammanlagt 11 m stenar och mörk kulturljord, vilka tydde på, att här vore redan delvis förstörda gravar eller härdställen i fara att h. o. h. förintas. Dessa hotade forn lämningar måste således undersökas.

Stensättning 1.

Grävningarna börjades vid det på vår översiktskarta med 1 betecknade sydvästligaste området. Här bortskars torven över en areal av ca 15 kvadratmeter, varvid i områdets nordvästra tredjedel ca 12 cm under grässvälen en gles beläggning av mindre stenar blottades, vilken synbarligen bildade blott en mindredel av en förstörd fornlämning. Stenarna bildade i periferin endast ett lager, men lägo längre inåt, i rutorna d 1, d 2, e 2 i två och på några ställen i tre rader på varandra till ett djup av 25-30 cm under torven. Jordlägret, i vilket stenarna lägo, var djupsvalt och

innehåll kolstybb. Under kulturlagret vidtog
örörd sand och grus. I stensättningens norra hörn
låg alldeles invid branten en stor sten (77 cm l., 38
cm br. och 42 cm h.), som vilade på 3 andra reder halv-
vägs nerglidna stenar, av vilka en stod på kant.
Mellan dessa stenar fanns svart kolblandad jord.
Synberligen hade stenarna sjunkit djupare ned,
då den genom sandgrävning underminerade marken
hade satt sig, men hölls kvar av nedrasad jord
och grus.

Mellan broläggningens stenvarv hittades huvud-
sakligen i ruten c 2, d 2 och e 2, men endast spar-
samt i ruten b 1 inalles ett 100-tal för det mesta
mycket små grova lerkärlsbitar, bland dem nå-
gra vandbitar. Små brända benbitar hittades
här och där i kulturlagret i rutorna c 1, c 2, d 1
och d 2. Vid punkt 2 i ruten d 1 låg 25 cm un-
der torven i svart jord och 15 cm över botten en
stor bit av en lerkanna. Vid punkt 1 i stenlägg-
ningens södra periferi (rutan c 2) anträffades
en stor fyrkantig eldslagningssten. (Jfr. 8896:6-10).

Stensättning 2.

Stensättningen nr 2 låg cirka 3 m W om sten-
sättning 1 och mätte 2,20 m i längd och 1 m
i bredd. Även här hade vi utan tvivel att göra
med resterna av en genom sandgrävning för-
störd betydligt större anläggning. I branten lägs
såsom i stensättning 1 några större nedsjunkna
stenar. (Jfr. foto nr 6887). För övrigt bestod
broläggningen av ett varv små stenar, vilka lägs
i svart kulturjord. Fyndet utgjordes av 6 ler-

kärlobitar av grovt med småsten blandat gods,
3 små brända benbitar och några bitar av en
hästtand. (8896: 11-13).

Stensättning 3.

Mellan stensättningarna 2 och 3 fanns blott
ett en meter brett mellanrum. Stensättning 3
var bäst bibehållen. ^{Blott dess nordvästra rand hade till en del rasat ner.} Den bildade en ungefär
en rektörning med diametrar om cirka 3-3,5 m.
Stenarna voro små, med undantag av en stor (77 cm
l., 52 cm br., 31 cm höj.) i anläggningens sydvästra
kant (rutan b 3). Stenläggningens yta var ojämn
och sluttade obetydligt från N till S. Stenarna
lägo, inbäddade i svart kolhaltig jord, som dock
djupare ner blev ljusare, än ghest, än tätare och
på ett ställe, mitt i rutan c 3, fanns en cirka
40 cm i tvärmått mätande och ungefär 30 cm djup grop
utan stenar. Kulturlagets tjocklek växlade från 30
cm vid den nordvästra randen (b 1, b 2) till 48 cm
vid sydöstra periferin (c 4). På sistnämnda ställe
lägo stenarna i 3 ä 4 varv på varandra, medan de i
anläggningens övriga delar bildade blott 1 ä 2 lager.

Fyndet inskänkte sig till ett 90-tal större och
mindre lerkärlobitar, av vilka de flesta hittades i
anläggningens södra del och sydöstra del (b 3, c 3
och d 3), omkring 100 större och smärre bitar av
lertissor, funna huvudsakligen i c 3 och d 3,
en vid ändarna starkt nött äggformig knäcksten,
en hästtand samt ett 60-tal mycket små brän-
da benbitar, som hittades till största delen i ru-
terna c 4, c 3 och d 3, men även här och där i b 2
och b 3 (8896: 14-24).

Frågan om de tre stensättningarnas ursprungliga bestämmelse bereder vissa svårigheter. Av de två alternativ, som komma ^{först} i fråga, gravar eller hyddbottnar, är det senare sannolikare än det förra.

De två vapengravar, som blevo förstörda på detta ställe, synes att döma av kemmanägaren Nyström och slakthan Lindholms uppgifter ha haft en helt annan struktur än de tre stensättningarna. Nyström talar om en sättning av 4 i fyrkant ställda stenar med en femte sten i mitten, ^{vilken} som på jordytan antydde gravens plats. Denna låg ungefär 50 cm under jordytan och utgjordes av ett brandflak av 1,75 m längd och 0,75-1 m bredd, som innehöll en mängd brända ben, 2 korbladspjutspetsar och en kniv, allt täckt av en större flat sten och några mindre flisar. En liknande av 4 stenar bildad sättning iakttag Nordman över det ställe, där Lindholm sedermera hittade de andra sakerna. En dylik brottagning av mindre stenar som i de av oss undersökta forn lämningarna fanns däremot icke i gravarna. De sistnämnda skilde sig därutöver från våra stensättningar genom den stora mängd brända ben, vilken de innehöll och vilken bildade en stark kontrast till de små och relativt fåtaliga bitarna i stensättningarna. - Att gravarna äro ungefär samtida med stensättningarna framgår av fynden. Spjutspetsarna från gravarna kunna dateras till tiden omkring 600 e. Kr. Den fyrkantiga eldstenarna, trissorna och lerkirslbitarna kunna mycket väl tillhöra samma tid. Vi höva således här att göra med två olika slag av samtida forn lämningar. Redan i betraktande höras, men

även på grund av fynden, vilka kunna väntas före-
komma i en husgrund, förefaller det osannolikt
att våra 3 stensättningar skulle vara gravar.
Jag är tvärtom benägen att anse dem för ha varit
hyddbottnar, ehuru jag icke känner fullt mot-
svarande analogier från Finland utom den nedan
beskrivna fullkomligt överensstämmande anlägg-
ningen på den blott 1,5 km härifrån belägna gården
Fasterby-Västergårds mark.

↓ Kop. 1

II

Grävningar på Fasterby-Västergårds
mark i juni 1928.

Medan vi grävde på Lunhankulla, fingo vi höra
att ett vapenfynd redan äret förut hade gjorts på
Fasterby-Västergårds mark, då grunden grävdes till
en ris. Vid ett omedelbart därpå gjort besök på
Västergård var jag i tillfälle att inhämta närmare
uppgifter om fyndet och att intäna några till det-
samma hörande föremål - ett svärd och två spjut-
spetsar från början av vikingatiden. (8896: 25-27).
Resten av fyndet, bestående i ytterligare några
spjutspetsar, kunde jag icke förvärva, emedan Väster-
gårds ägare, landhushandlaren K. Ekeborn, påstod sig
hava förlagt dem. Denna uppgift föreföll mig fö-
ga trovärdig, emedan hr E. hade räddt de ovannäm-
nda sakerna motsträvt, ett föremål i sänder, e-
huru han hade fått väl betalt för dem.

Här ovan har redan nämnts att Västergård ligger
endast 1½ km ~~AW~~ (fågelvägen) NW om Lunhan-
kulla. Fyndplatsen är en terrassformig avsats
på sluttningen S om byn och landsvägen och ligger

Kilometerstolpen
senare förändrad

ungefär 95 m SSO från kilometerstolpen 15.4 (15 km från Skusa, 4 km från gästgiveriet nära Tenala kyrkoby). Marken sluttar här mot en vidsträckt odlad dæld (jfr. foto 6890), som en gång bildat fortsättningen till Grotarbyviken och österut när till Grind och Bonäs. Dr Nordman har i sin första berättelse gjort uppmärksam på att Fastarbyslätten står som Bonäs i förbindelse med Bonäsbänket, vilket ^{senare} under folkvandringstiden var förenat med både Gennarby- och Grotarbyviken. Fastarby måste den tiden haft ett gyllensamt läge, vid ändan av tvänne havsvikar.

På slutningen ligger Västergårds uthus och lågst bland dem den med en stor lada kombinerade rian. Enligt handlanden Ekeboms uppgift skulle vapnen hava hittats på planen framför rians norra långsida (på foto 6890 i förgrunden till vänster). Mina här företagna försöksgrävningar voro liksom fullkomligt resultatlösa. Här mötte orörd mask på några få centimeters djup. Av Ekeboms son, en pojke i början av tonåldern, erhöj jag vid detta tillfälle den säkert pålitligaste upplysningen att vapnen hade hittats vid rians nordvästra hörn.

I brist på tid beslut jag att uppskjuta undersökningen av detta ställe till följande sommar, men lät för att utröna terrassens beskaffenhet och det förmodade gravfältets utsträckning gräva ett 2 m långt dike från en punkt, som låg 4 m från rians sydvästra hörn i fortsättningen västerut av den linje, som bildades av rians södra långsida. Jfr kartan nr .

Under torven låg ett humuslager, som förrådde att denna del av sluttningen hade varit åker. Redan här hittades klinkbitsbitar, små bitar av ler-

kärl, ett större fragment av en lertossa och några små brända benemulor, vilka synbarligen av plo-
gen hade förts upp närmare jordytan. Då grävningarna utsträcktes närmare något åt N, stötte vi ungefär 25-35 cm under jordytan på en sten-
läggning av mindre stenar, vilken i hög grad påminde om de ovan beskrivna stenläggningarna på Lunskankulla. Jag lät blotta denna stenläggning hel och hällen och fann den vara ore-
gelbundet kretsformig med en diameter av ungefär 1,8 m, således mindre än stenläggningen 3 på Lunskankulla.

Närmast över broläggningen fanns ett tunt lager djupsvart jord med Kolstybb, i vilket hittades klining, lerkärlbitar, trissbitar, till slagg brända lerbiter och några brända benemulor. Stenarna i sättningen voro brända och sköra och lägo inbäddade i mörk kolblandad jord i flera varv på varandra. Tyckleken av detta stenlager eller denna "Steinpackung", för att begagna en tyck arkeologisk term, utgjorde ^{ca 15 1/2 till 20 cm} 20-30 cm. Under detsamma fanns ett ^{ca 15 1/2 till 20 cm} något tjockare jordlager, som låg på orörd sandbotten. I mellanrummen mellan stenlagrets större stenar, som voro i allmänhet människo huvud- eller knyträvsbora, lägo stora mängder småstenar, även de sköra brända, samt återigen bitar av lerkärl, trissor och klining, ofta brända till slagg, några obrädda benbitar samt här och där små brända benemulor. Stora delar av lerkärl och trissor ha sedermera på annat sätt kunnat sättas ihop av bitarna. Sålunda har doktorninnan M. Meinander lyckats rekonstruera ett kärl av ovanligt stora dimensioner, vilket sannolikt

likt kan varit en vattenbehållare. Detta kärl
har platt botten med en diameter av 25,8 cm
och har varit åtminstone 30 cm högt. Två an-
dra delvis rekonstruerade kärl äro lika och
skålformiga med rundad botten. Resten av
lerkärlsbitarna tyckes fördela sig på minst
4, men sannolikt flere andra kärl. - Trissor-
nas antal har varit åtminstone 7, sann-
olikt flere. - Av metallföremål hittades en-
dast en spiralring av brons, som i anseende
till sin obetydliga diameter icke torde ha
 varit fingerring, samt en omböjld järnten.
En äggformig sten med något förvittrad yta
och särskilda spår av stötning vid den tyckare
ändan torde ha varit natursten, icke verktyg.
Tyden äro katalogiserade under nr 8896: 28-68.

Om stensättningens ursprungliga bestämning
gäller vad som ovan sagts om stensättningar-
na på Lunkenkulla. Vi ha här sannolikt icke
att göra med en grav utan med en husgrund
av små dimensioner.

III

Korta uppgifter om andra forn läm-
ningar i Tenala.

↓ kop. 2:

a) Den av mag. B. Cederkvarf och mig år 1899
undersökt och efter undersökningen i sitt förva skick
återställda fyrkantiga stensättningen på Lill-
malmbacken i Bonäs (jfr. min beskrifning i topo-
grafiska arkivet och i "Die ältere Eisenzeit in Finn-
land, sid. 20-22, samt museets katalog n 3721: 1-25)

↑
existerar icke längre. Den förstördes för ungefär
tio år sedan, då ett folkskolehus uppfördes
på baken. Eftersom det hade funnits mer än
tillräckligt utrymme på det sterila berget
att placera skolehuset på ^{annan} plats, hade
vederbörande valt just ^{det ställe} där den fullt tyd-
liga av stora stenar, vilka icke hade blivit rubba-
de av oss, bestående forn lämningen låg, en
barbarisk hänsynslöshet, som icke lärer
vederbörande skolledningen till berömmelse.

b) Då mina biträden och jag med automobil
färdades från Karis till Grind i Tenala, ob-
serverade jag tätt invid och Norr landsvägen
på det ställe, där byavägen tar av åt S till
Bonäs och Grind en mindre fyrkantig sten-
sättning. Tyvärr fanns vi under vår vistelse
i Tenala icke tid att besöka detta ställe.

c) Av agronomen Örnmark (Fasterby) och hem-
mansägaren Richard Nystrom (Grind) uppgavs
för mig att på en liten holme i Bonästräsk
skulle finnas en fyrkantig stensättning, dock
tillät min strängt i anspråk tagna tid mig
icke att besöka denna holme.

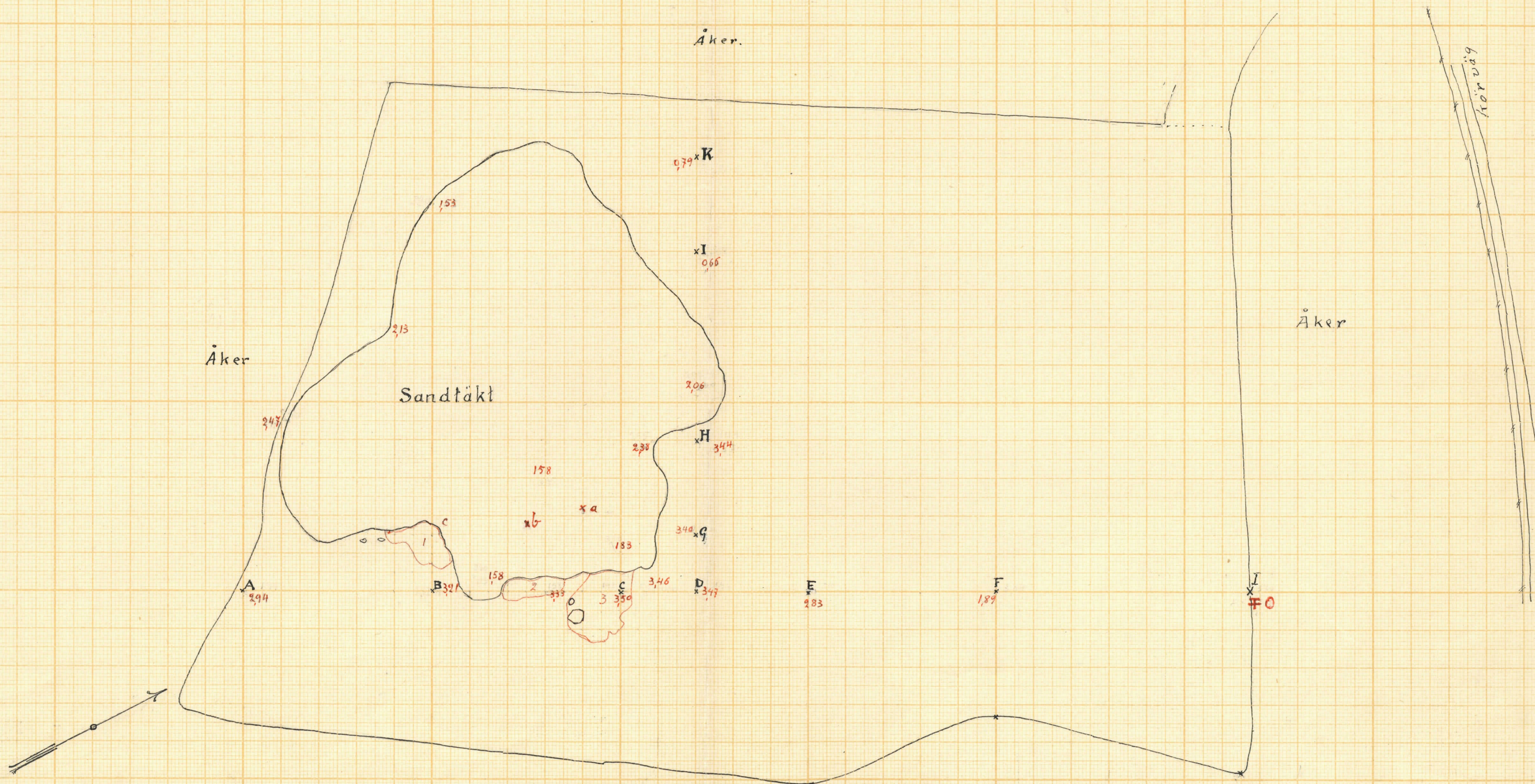
✓kop3
d) Det ^{på Fasterby mark} ca 95 m S om Örnmalmssträskes södra
strand belägna fyndstället för för det bekan-
ta uppräpade gånger i den arkeologiska littera-
turen omnämnda vapenfyndet från folkvan-
dringstiden (H. M. 2421: 1-21; 2444: 1-8; 2812), som
sedan år 1899 hade fixerats av mig på ett försto-
ret utklipp av den ryska topografikarten Sekt. V 21-22,

besöktas i juni 1928 på nytt av mig samt foto-
graferades (foto nr 6889). Vid detta tillfälle med-
delade mig agronom Örumark att han av den
nära intill fyndstället boende hemmansägaren
Söderlund hade fått höra att vapnen hade
kittlats på två ungefär 5 m från varandra beläg-
na ställen. Ett därefter av hr Örumarks uppgif-
ter synes här ha funnits två jordblandade
gravrösen. På fotografien står hr Ö på ungefär
på det ställe, där det ena röset hade stått.
Det endm skulle enligt hr Söderlund ha varit
5 m längre ner åt bäcken till.

Förmodligen härröra de i april 1886 till Ark.
Kommis. insända under nr 2421: 1-21 katalogiserade
föremålen från det ena röset, medan de i sept.
1886 insända under nr 2444: 1-8 kittlats i det andra
röset.

Alfred Hackman.

2 1m² = 200 m²

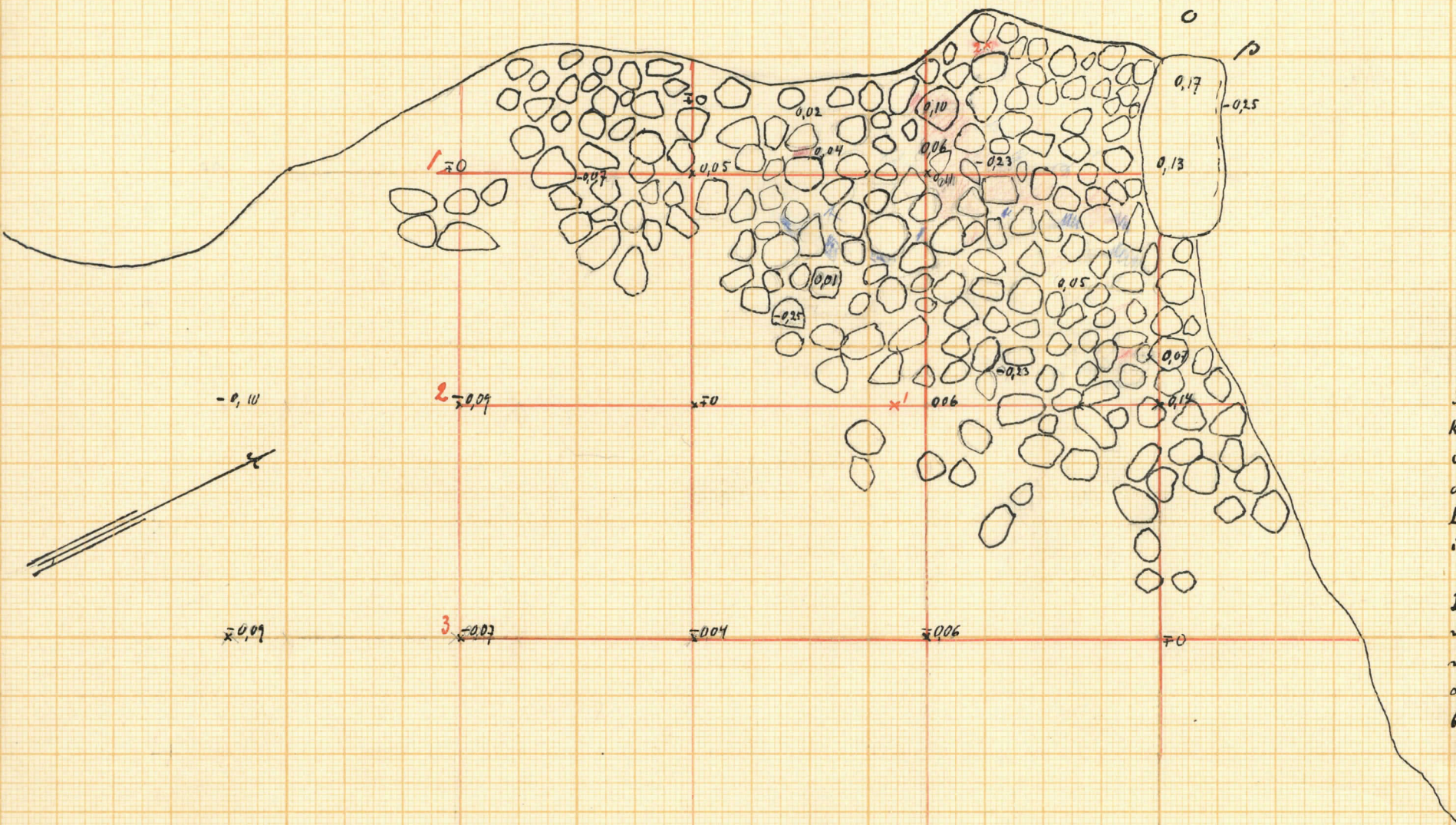

0 2 5 10 m.

Karta n:1.
Lunkankulla
på Grinds mark i Tenala.

De av A. Hackman, E. Drake o. A. Lind
roosijuni 1928 undersökta stensätt-
ningarna 1-3 äro begränsade av rö-
da streck. a-vapenfyndet H.M. 8207:1-3
b-vapenfyndet H. M. 8586:1-6.

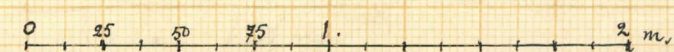
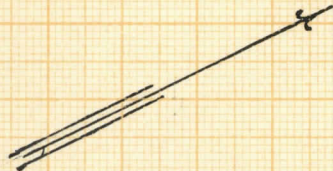
S
a
n
d
g
r
o

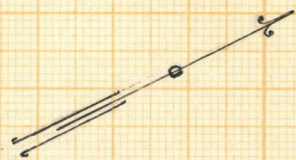
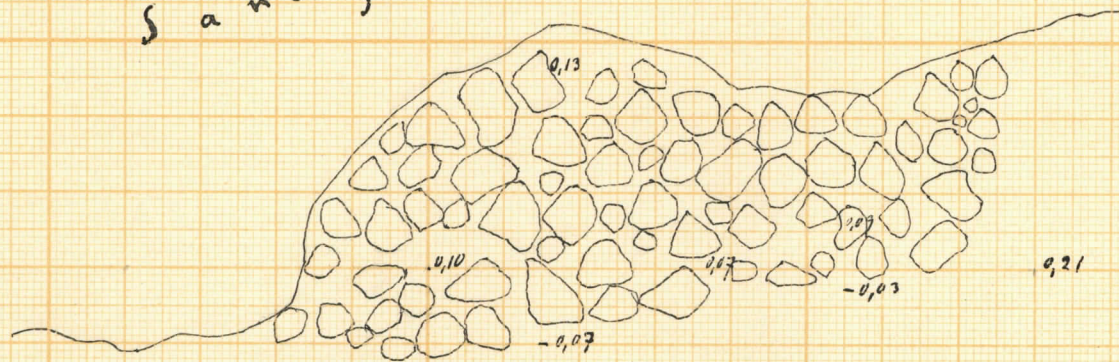
Karta n:o 2.

Stensättning 1 på Lunn
Kankulla vid Grind
i Tenala socken, un-
dersökt av A. Hackme
E. Drake o. A. Lindroos
i juni 1928.

De brända benens sprid-
ningsområde är be teck-
nat med röd, berkarls-
och trissbitarnas med
blå färg.
(H. M. 8896:6-10).

S a n d g r o p

0,06

0,08

0,09

0,07

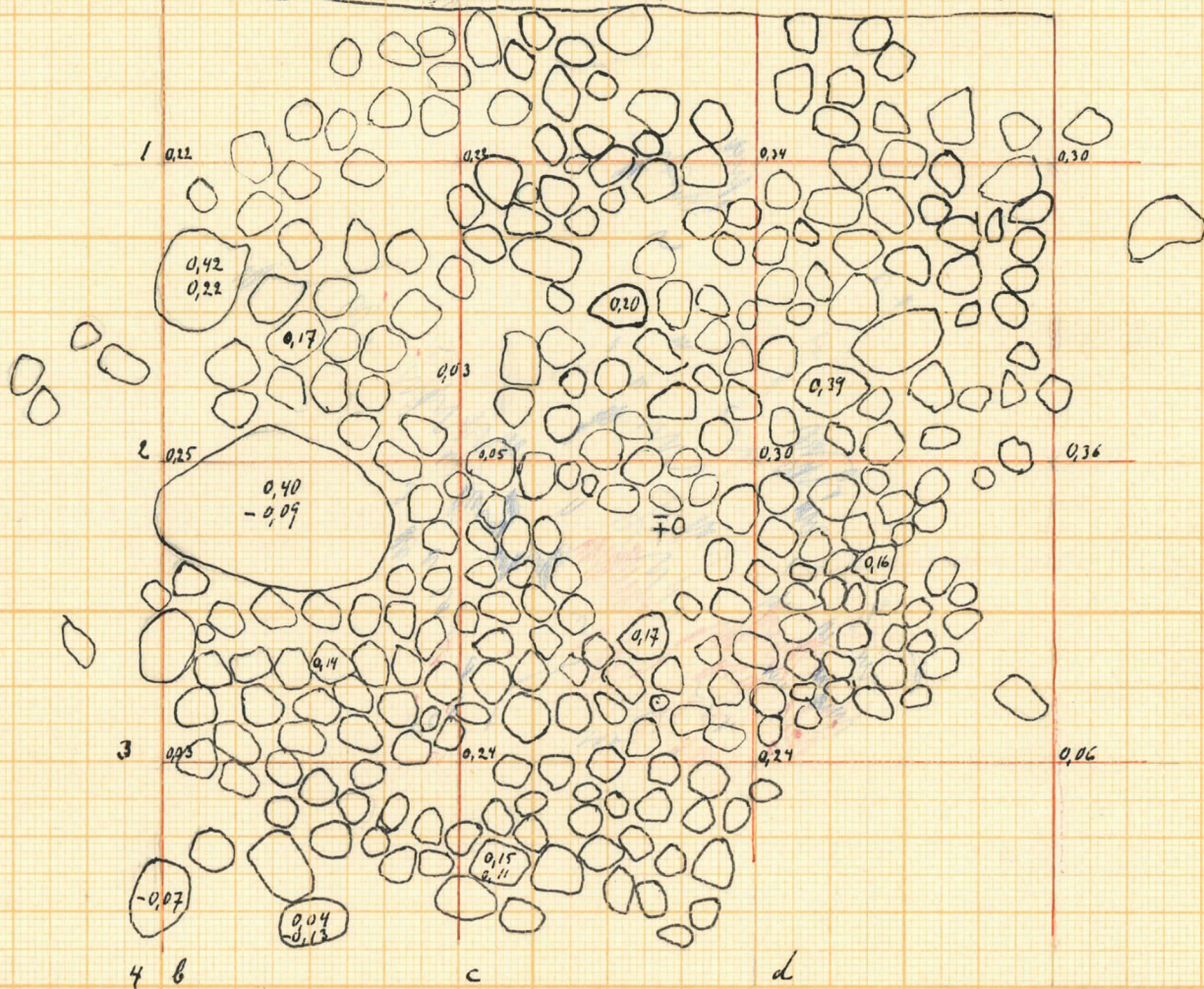
Karta nr 3.

Stensättning 2 på Lunkankulla
vid Grind i Tenala socken,
undersökt av E. Drake och
A. Lindroos i juni 1928.

0 25 50 75 1m 2 m.

Sand grop

Stenfare gränningen merfälligt
jordstykke med stensättning

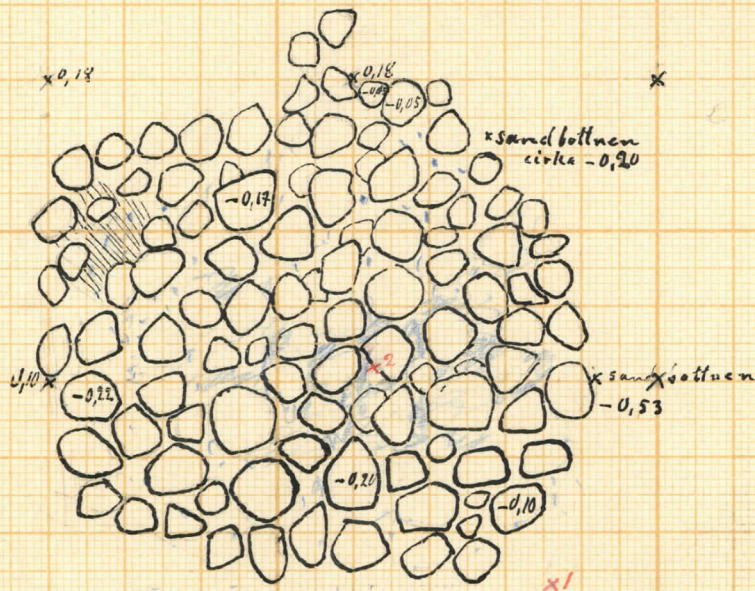

Karta no. 4.

Stensättning 3 på Lun kan kulla
vid Grind i Tenala socken, un-
dersökt av A. Hackman, E. Drake
o. A. Lindroos i juni 1928.

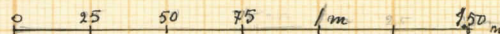
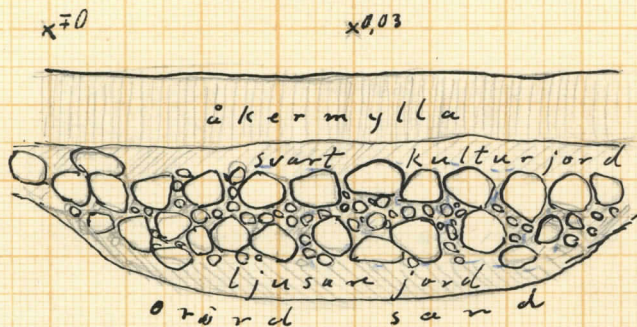
De brända benens spridningsområde
är betecknat med röd, lerkärtsbi-
tarnas och trissfragmentens med
blå färg.
(H. M. 8896: 14-24.)

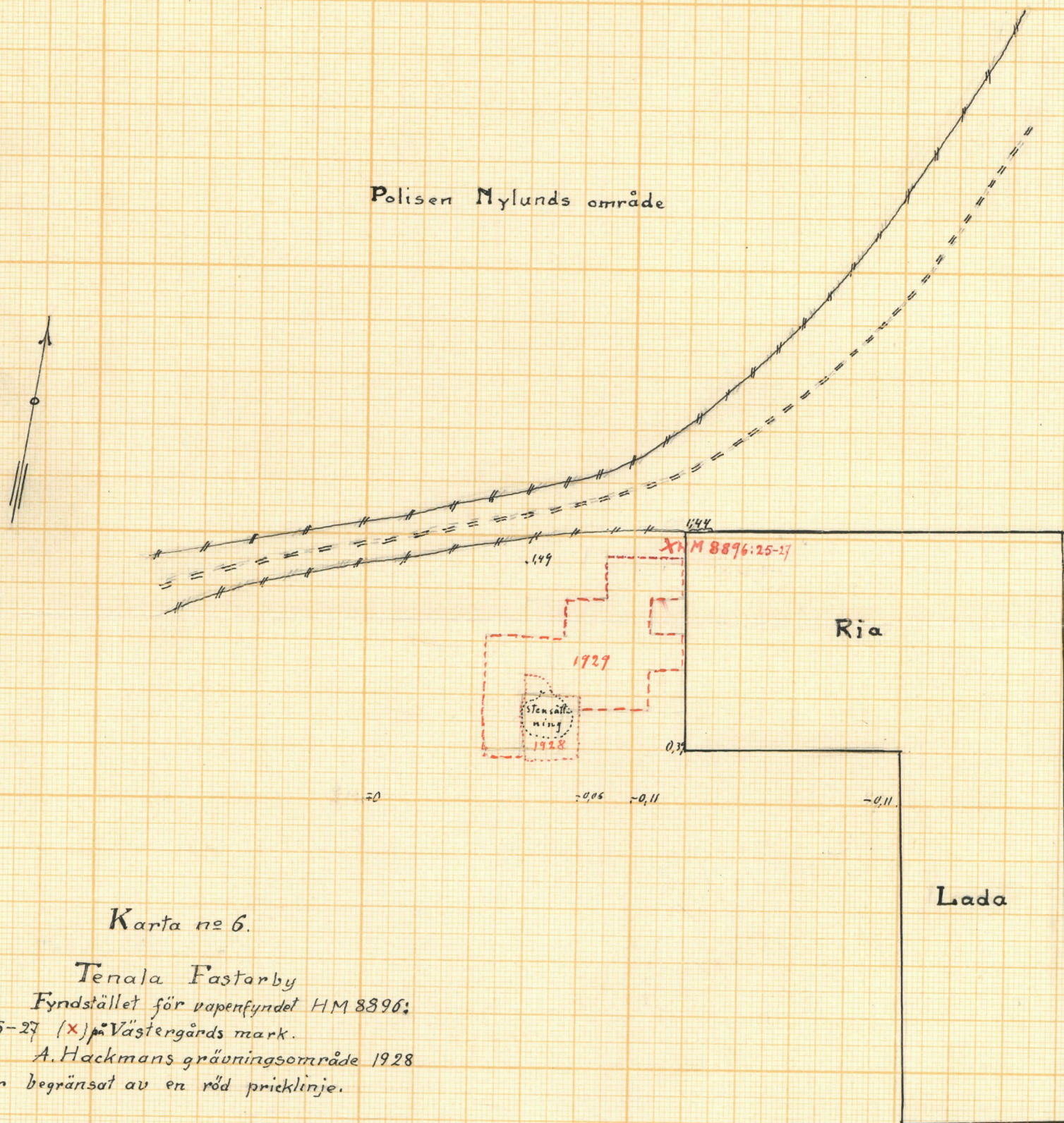
0 25 50 75 100 m.

Karta nr 5.

Stensättning på
Fasterby-Västergård's
mark i Tenula socken,
undersökt i juni 1928
av A. Hackman
(H.M. 8896: 28-68).
Lerkällbitarnas och lertvisseli-
tarnas spridning är betecknad
med lågkanta.

Karta nr 6.

Tenala Fastarby

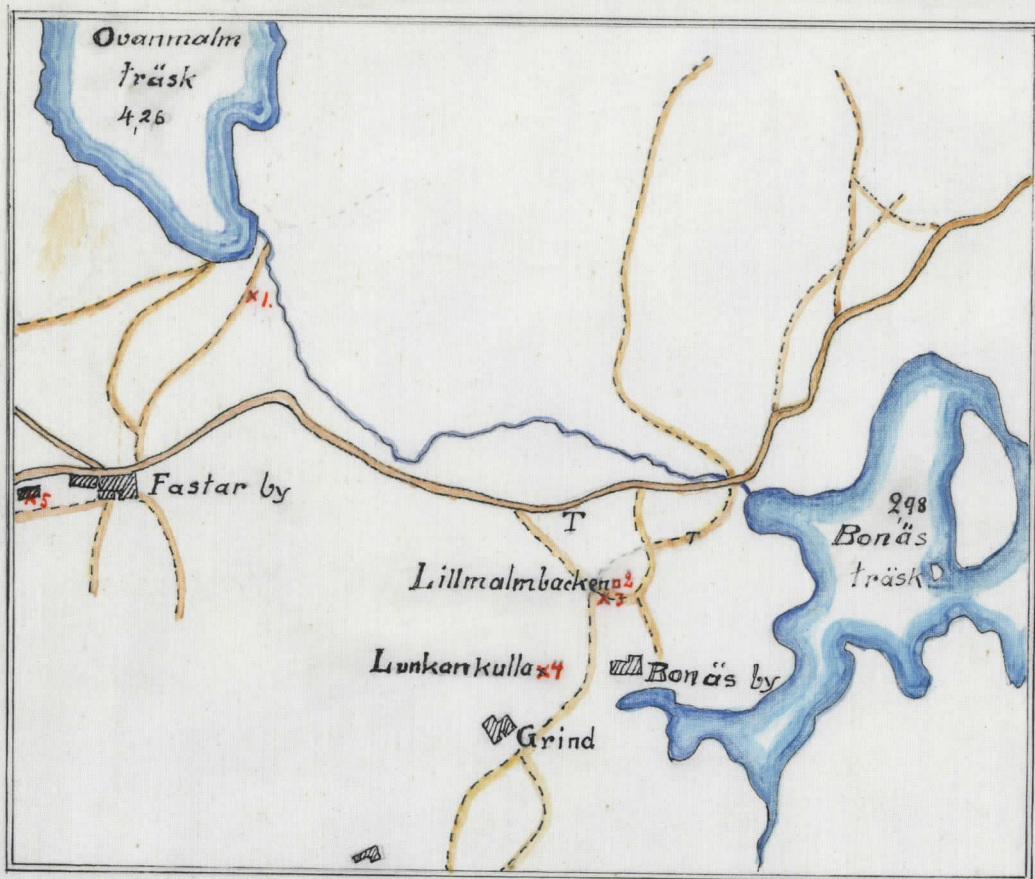
Fyndstället för vapenfyndet HM 8896:
25-27 (X) på Västergårds mark.

A. Hackmans grävningssområde 1928
än begränsat av en röd pricklinje.

Karta nr 7.

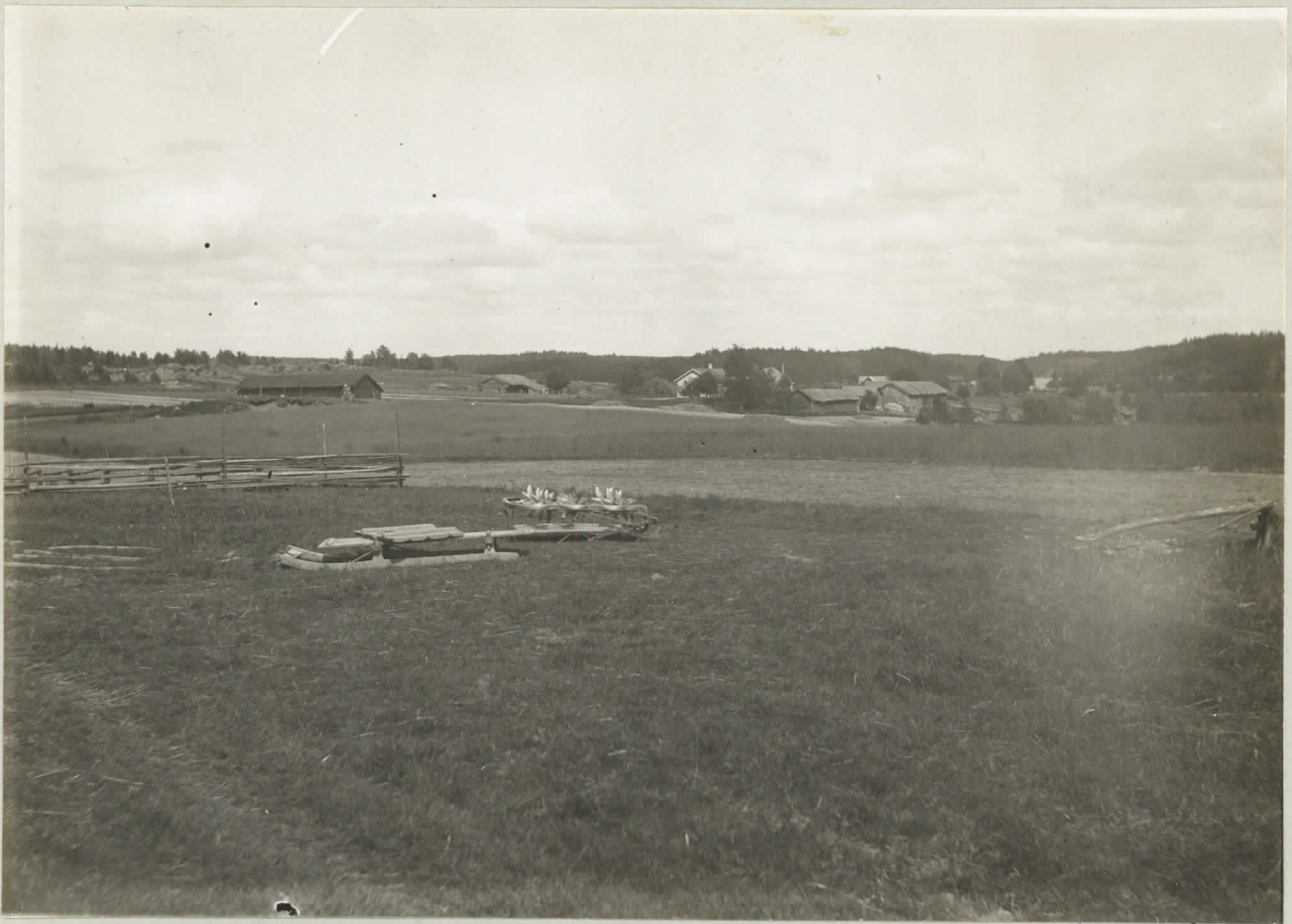
Situationsplan över Fastarbys och Bonäsby's omgivningar i Tenala socken.

1. Vapensfynd från folkvandringstiden H. M. 2421, 2444, 2812. 2. Fyrkantig stensättning (brandgrav) H. M. 3721. 3. Vapensfynd från folkv. tid. H. M. 2785.

4. Vapensfynd från folkvandringstiden H. M. 8209, 8586 och boplatsfynd fr. samma tid H. M. 8896. 5. Vapensfynd och boplatsfynd från tiden omkring 800 e. Kr. H. M. 8896.

Fenala.

1. Bonäs, sedd från S.W. (från grind); i fonden ^{pl. 6884.} till höger
en fick av Bonästråk, till vänster framför den lång-
sträckt ladan Lunkankulla med graven från folkvandringstiden.

2. Lunkankulla; sandträkten, sedd från N. ^{pl. 6885.}

Tenala.

3. Stenläggningen nr. 1 på Lunkankulla, sedd från S. ^{pl. 6886.}

4. Stenläggningen nr. 2 på Lunkankulla, sedd från S & W. ^{pl. 6887.}

Fenala.

pl. 6890.

1. Fyndstället för ett vapenfynd från tiden omkring år 800 (H. M. 8896) på Fastarby-Västergårds mark, sett från N. Vapnen skola ha hittats vid riens högra (nordvästra) hörn.

pl. 6891.

2. Fyndplatsen sedd från W. Vid x A. Hackmans grävning invid fyndstället. (jfr. H. M. 8896).

Fenala.

3. Stensättning invid fyndstället för vapenfyndet nr 6890 på Fastarby-Västergårds mark. ^{pl. 6892.}

Fenala.

5. Stenläggningen nr. 3 på Lunkankulla, sedd från NO, i fonden Grind. pl. 6888.

6. Fyndplatsen för vapenfyndet H. M. 2421, 2444, nära Ovanmalträsk vid Fastarby. Godsägaren Örnmark står på fyndstället. pl. 6889.